

CSEH FILMKARNEVÁL

Magányos hősök és közösségek

PAULÓ-VARGA ÁKOS

IDÉN IS NYUGTÁZHATJUK: CHYTILOVÁ, MENZEL ÉS FORMAN ORSZÁGÁNAK KORTÁRS MOZGÓKÉPMŰVÉSZETE KÖSZÖNI, JÓL VAN.

A hetedik alkalommal megrendezett Cseh Filmkarnevál hat filmet láthatott a közönség: a cseh filmgyártás legújabb, Oscar-közelébe jutott alkotása mellett a válogatásban szereplő művek többsége a társadalom különböző csoportjai között kiéleződő konfliktusokat vizsgálta.

A program legnagyobb szenzációja Václav Marhoul Oscar-shortlistre jutott, éjsötét háborús drámája, a *Festett madár* volt. Hosszú évek óta ez az első cseh film, mely jelentős nemzetközi figyelemre tett szert, a 76. Velenicei Filmfesztivál közönségét ráadásul igencsak megosztotta Marhoul sokkólóan naturalista alkotása: sokan kivonultak a teremből a vetítések alatt, akik azonban maradtak, azok a legnagyobb háborús drámákkal kezdték egy lapon emlegetni Jerzy Kosiński regényének adaptációját. A *Festett madár* monumentális mű, egy pokoli road movie, ha úgy tetszik. A közel háromórás játékidő során egy névtelen zsidó kisfiú sorsát követjük a II. világháború sújtotta Kelet-Európában. Szülei a vidéken élő idős női rokonhoz küldik őt (lásd még: *A nagy füzet*) a deportálás, valamint a háború borzalmi elől, ám a nagynéni meghal, a fiú így egyedül kénytelen útnak indulni, hogy meglegelje családját. A fejezetekre bontott szűzsé az első pillanattól kezdve a háború, valamint az emberi természet legsötétebb oldalát tárja elénk: már a kezdőjelenetben állatkínzás zajlik, majd a fiút megverik, áruba bocsátják, de végig kell néznie könyörtelen nemi erőszakot, szemki-

tépést, sőt, ő maga is többszöri szexuális abúzus elszennvedője lesz. A több évet felölelő történet során a főhős sok helyen, főként kisközösségekben fordul meg, a fejezetekre osztás alapját pedig az aktuális „gondviselő” adják. Van köztük idős boszorkány, nimfomán lány, örült gazda (Udo Kier kitűnő a molnár szerepében), náci tiszt (Stellan Skarsgård cameoja) és pap is (Harvey Keitel), ám az a néhány pártfogó, akik nem (teljesen) romlottak (például a pap vagy a címhez közvetlenül kötődő madarász), hamar életüket vesztik. A név nélküli fiút útja során minden emberi attribútumától megfosztják, magányosan keresi a hazautat a háború dúlta vidéken. Az alkotók szenttelenül mutatják meg a legbrutálisabb kínzásokat és az állatias ösztönökből fakadó zsigeri erőszakot. Vladimír Smutný operatőr fantasztikusan komponált, fekete-fehér képei játshi természetességgel löknek a pokol legmélyebb bugyrába, azonban épp ettől a látszólag öncélú brutalitástól és szadizmustól válik maradandó élménnyé a *Festett madár*: a hol álomszerű, hol naturalista, minden esetben közönnyel és távolságtartással ábrázolt erőszak a civilizáció alkonyáról tudósít. Bár a legtöbb háborús film, így a *Festett madár* fő tézise is az, hogy a közösségtől, kultúrájától és békéjétől megfosztott ember ön-és közveszélyes ösztönlénnyé válik, a Marhoul által választott formanyelv és elbeszélésmód hatékonyan és kíméletlenül szembesít az elembertelenedés következményeivel, a *Jöjj és lásd!* méltó szellemi öröksévé emelve a filmet.

A 7. Cseh Filmkarnevál idei programjában három film is a rendszerváltás örökségével vetett számot, melyek elsősorban (fekete) humorral és jellemkomikummal igyekeztek oldani a témában rejlő keserűséget. Ezek közül a legsikerültebb mű a *Tulajdonosok*, mely a játékidő túlnyomó részében egy hétköznapiaknak induló lakógyűlésen játszódik. Jiří Havelka olyan karaktereket álmódott vászonra, melyek mindazok számára ismerősek lehetnek, akik kénytelenek megtapasztalni a társasházi együttélés romantikáját. Az esti ülésen a posztszovjet blokk archetipikus karakterei gyűlnek össze: a minden mondatát „bezzeg régen”-nel kezdő idős úr, a mama-hotelben ragadt férfi, a simlis üzletember-testvérpár, az akadémikuskodó, jogi lözungokkal dobálózó irodista, a lakását albérlőknek kiadó haszonleső és a liberális eszméket valló, már az Y-generációhoz tartozó fiatal nehezen találják a közös hangot. A lakók a jogszabályokat kényük-kedvük szerint értelmezik, a közösség és a társasház sorsa helyett saját kényelmüket és önös érdekeiket helyezik előtérbe, ellehetetlenítve bármiféle fejlődést. Az ülés napirendi pontjaival kapcsolatos viták hamar személyeskedésbe fordulnak, az egymás iránti türelmetlenség, a mindennapokba begyűrűző rasszizmus, homofóbia és idegengyűlölet megmérgezik a közösséget. A *Tulajdonosok* legnagyobb erénye, hogy az alkotók ügyesen keverik a társadalomkritikus töltetű poénokat a sokszor a slapstick-komédiákat idéző helyzetkomikummal, miközben ezeket olyan megszólalások szegélyezik, melyek lesújtó képet adnak a cseh társadalom szimbólumaként is működő lakóközösség állapotáról.

Szintén egy zárt közegbe enged betekintést és a rendszerváltás óta kialakult társadalmi berendezkedés gyengeségeire mutat rá a filmkarnevál idei nyitófilmje. A *Terrorista* olyan, mintha az *Eszeveszett mesék*, a *Konyec – Az utolsó csekk a pohárban* és a *Kojot szerelemgyereke* lenne. Akárcsak Damián Szifron szatirikus remekműve, e film is azzal a gondolattal játszik el, hogy mi lenne, ha sérelmeinket nem a civilizált normákat követve rendeznénk, hanem zsigeri ösztöneinktől vezérelve tennénk igazságot. Marie (Iva Janžurová) nyugállomány-

ba vonult, vidéken élő tanár-
nő, akinek meggyűlik a baja
az önkormányzatot is sakk-
ban tartó helyi oligarchával,
Vlastimillel (Martin Hofmann
remekül hozza a gátlástalan
antagonistát). A dörzsölt vál-
lalkozó sok borsot tör a helyiek
orra alá az általa vezetett, bu-
liktól hangos szórakozóhely és
a terepmotorokon randalírozó
vadász barátai miatt, ám mivel
a férfi viszonyt folytat a pol-
gármesterasszonnyal, így a he-
lyi oligarcha (akárcsak a *Kojot*
Szojka-dinasztiája) törvényt
felül áll. A pacifista tanárnő
úgy dönt, fegyverrel terem
rendet szülőfalujában, amihez
börtönviselt egykori tanítvá-
nya nyújt segítséget. Radek
Bajgar geronto-vígjátéka leg-
jobb pillanataiban virtigli
western-paródiaként működik.
A magányos igazságosztóvá
előlépő, a fegyverhasználat-
tal és a törvényen kívüli léttel
fokozatosan megismerkedő



nyugdíjas protagonista kiapadhatat-
lan humorforrás, a rendező képes ki-
aknázni a szolid nagymamaszerepben
maradó, véres leszámolásra készülő
hölgy karakterében rejlő komikumot:
az időskori remegés, az erősen visz-
szarúgó revolver és a sütis dobozba
rejtett töltények remek poénokat
szolgáltathatnak. Bajgar műve, habár a
plánokat, valamint a zenehasználatot
tekintve sokszor a western felé ka-
landozik, a társadalomkritikáról sem
feledkezik meg. A *Terrorista* olyan
közéget ábrázol, amely, akárcsak a *Tu-
lajdonosok* társasháza, alkalmatlanná
válk az együttélésre a közösségen
belüli indulatoknak, a korrupciónak
és a haveri kapitalizmusnak köszön-
hetően. A fegyverforgató nyugdíjas
története legalább annyira elgondol-
kodtató és szomorú, mint amennyire
vicces. A filmben végig remekelő Iva
Janžurová át tudja adni a karakterre
nehezedő morális dilemmát, Bajgar
pedig a kis falu közösségének árnyalt
bemutatásával jut arra a konklúzióra,
hogy a törvényeket kijátszó, közpén-
zekkel seftelő kiskirályok ellen csak
radikális eszközökkel lehet hatéko-
nyan fellépni. Bár a *Terrorista* az utolsó
húsz percre kifulladás, az addigi szatiri-
kus hangnem pedig erőltetetté válik,

Janžurová játékának és a téma
merész humorral történő fel-
dolgozásának hála Bajgar egy
olajozottan működő, minden
megbicsaklása ellenére is szerethető
midcult-alkotást készített.

„A béke csak szünet a háborúk kö-
zött.” – A *Nemzeti sugárút* szintén
öntörvényű igazságosztóként műkö-
dő főhőse, Vandam (Hynek Čermák)
számára ez a mondat szolgál alapvető
hitvallásként. Štěpán Altrichter ren-
dező a prágai panelrengetegbe kalauzol,
melynek lakói idült alkoholizmusban,
hétköznapi xenofóbiától és nacio-
nalizmustól fűtve tengetik életüket.
Vandam és barátainak törzshelyére
egy befolyásos nagyvállalkozó vet
szemet, aki bezáratná a krimót, hogy
ingatlanfejlesztéseinek szolgálatába
állíthassa az egyre értékesebb tel-
ket. Az erőszakos egykori rendőr így
a saját eszközeit bevetve igyekszik
megmenteni a helyet, a küzdelem
katalizátora pedig a szeretett kocsmá-
sorsán túl a szívét megdobogtató tu-
lajdonos, Lucka (Kateřina Janečková),
miközben Vandamnak múltbéli hi-
báival és traumáival is szembe kell
néznie. A *Nemzeti sugárút* rengeteg
témába kap bele a mindennapokba
begyűrűző nacionalizmustól kezdve

Václav Marhout:
Festett madár
(Petr Kotlár)

a bársonyos forradalom meg-
ítélésén át a *Terroristában* is
érintett oligarcha-jelenségig,
ám Altrichter képtelen össze-
tartani a (túl)telített szűzsét, Bajgar
filmjével ellentétben a humor, va-
lamint a sztori drámai vetülete itt
sokszor egymás kárára működnek. A
Trainspottingra vagy épp Guy Ritchie
korai gengszterfilmjeire hajazó fel-
ütés ugyan sikerrel helyezi bele a né-
zőt a panelrengeteg fojtogató közegé-
be, ám hiába igyekszik megindokolni
a forgatókönyv Vandam tetteit és hi-
ába tesz meg a végig remekül játszó
Hynek Čermák minden tőle telhető,
a karakter pálfordulása nem átélhető,
múltbéli vesztesége és az azt megmu-
tató flashbackek pedig nem épülnek
be organikusan a történetbe. Ennek
ellenére a *Nemzeti sugárút* humora és
szíve a helyén van, Altrichternek pe-
dig, akárcsak a programban szereplő
többi film alkotóinak, jó szeme van
arra, hogy észrevegye és megmutassa
a cseh társadalom legmélyebb szöve-
teiben megbúvó feszültséget és fel-
színre emelje a lapangó komplexu-
sokat, de az egyre kiélezettebbé váló
osztályharcot is keserédes iróniával
és humorral képes ábrázolni. Lenne
mit tanulni tőlük. •